

1863–1864 m. SUKILIMAS: svarbiausi faktai ir datos

PARENGĖ JURGIS ŽELVYS
Fotoreprodukcijos – iš redakcijos archyvo

1863–1864 m. sukilimas – Abiejų Tautų Respublikos tautų nacionalinio ir socialinio išsivadavimo sukilimas prieš carinės Rusijos imperijos valdžią. Svarbiausi sukilėlių susirėmimai vyko tuo metu Rusijos imperijos sudėtyje buvusiose Lenkijos, Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos teritorijose.

1863–1864 metų sukilimo herbas

1863 m. sausio 20 d. Kaune susirinkusiems Žemaičių bajorams buvo pranešta, jog Varšuvos nutarimu sukilimo nebus, tačiau 1863 m. sausio 22 d. sukilimas Lenkijoje prasidėjo (Lenkijoje 1863–

1863–1864 metų sukilimo vėliava

1864 m. sukilimas dar vadinamas Sausio sukilimu). Varšuvoje sukilimą pradėjo Lenkijos „raudonieji“. Ten veikusi Centrinė Tautų Vyriausybė išleido atsišaukimą. Jame buvo sakoma, kad bus atkurta Lenkijos-Lietuvos valstybė, valstiečiai nemokamai gaus žemės, o ponams iš tautos išdo bus išmokėta kompensacija už prastą žemę.

1863 m. Lietuvoje stovėjo 1 carinės Rusijos korpusas pėstininkų (3 divizijos), 1 divizija raitelių (iš viso buvo apie 60 tūkst. karių).

Vasario mėnesio 9–10 dienomis Trakuose buvo užpulti rusų kariškiai, lydėję rekrutus.

Lietuvoje sukilimą pradėti buvo planuojama balandžio 30 d., tačiau ginkluota kova prasidėjo anksčiau – kovo mėnesį.

Kovo 20 d. ties Lyda karininkas Liudvikas Narbutas į būrį surinko smulkiuosius bajorus. Šis būrys įsikūrė Rūdininkų girioje. Netoli gyvenę sentikiai (starovierai) susekė stovyklą ir išdavė ją rusų kariuomenei. Liudvikas Narbutas žuvo mūšyje su rusų kariuomene.

Sukilimui Lietuvoje iš pradžių vadovavo Lietuvos provincijos komitetas, kuriame vyravo kairiųjų pažiūrų raudonieji (raudonikiai). Jie paskelbė, kad įvedama sava valdžia, remiama Lenkijoje vykstanti kova prieš carinę Rusiją. Lietuvos provincijos valdymo skyriaus atsišaukimuose žmonėms buvo aiškinama, kad nereikės išsipirkti žemės, kad jos gaus tie trobelninkai ir darbininkai, kurie dalyvaus sukilime.

Vilniuje raudonųjų organizacijos Lietuvių komitetą sudarė: Bo-

Danutės Mukienės nuotrauka

Zigmantas
Sierakauskas

noldi, Čechovič, B. Dluskis, K. Kalinauskas, Kozela-Poklevskis, Malachowski, V. Przybylski, Vergyga, Zaleskis, L. Zvierzdovskis. Komitetui vadovavo Kostas Kalinauskas. Jis buvo atsidavęs valstiečių ir revoliucijos reikalams, priešinosi Varšuvos planams perimti valdymą Lietuvoje. Lietuvių komitetą palaikė paprasti piliečiai. Komitetas Vilniuje buvo įkūręs slaptą spaustuotę, leido atsisaukimus, laikraščius „Laisvės vėliavą“, „Žinios iš kovos lauko“. K. Kalinauskas gudų kalba – „Mužyckaja Pravda“, jos pagrindu sukūrė „Aukso gromatą“ apie valstiečiams priklausančią žemę.

Sukilimo vadai Lietuvoje buvo bajorai ir keli kunigai. Žymiausi iš jų: Kostas Kalinauskas, Zigmantas Sierakauskas, Antanas Mackevičius.

Kovo 11 d. Lietuvoje veikė sukilimo baltieji (jiems didelę įtaką darė Lenkijos tauti-

Kostas Kalinauskas

nis centro komitetas) vietoje Lietuvos provincijos komiteto įsteigė Lietuvos provincijų valdymo skyrių.

Balandžio mėnesį Lietuvos provincijų valdymo skyriuje susiformavo koalicinė baltųjų ir raudonųjų valdžia.

Balandžio 7 d. Lietuvos sukilėlių vyriausioju vadu buvo paskelbtas Z. Sierakauskas (jis savo būryje buvo sutelkęs apie 2 500 karių).

Balandžio 21 d. Z. Sierakausko vadovaujamas būrys Raguvos miškuose stojo į mūšį su carinės armijos daliniais ir pasiekė pergalę.

Birželio 26 d. vietoje Lietuvos provincijų valdymo skyriaus buvo įsteigtas Lietuvos provincijų vykdomasis skyrius.

Gegužės 7 d. didelis mūšis įvyko ties Medeikiiais.

Gegužės 8 d. Z. Sierakausko vadovaujami sukilėliai po kelias valandas vykusio mūšio buvo priversti trauktis.

Gegužės 13 d., siekdamą kuo greičiau numalšinti sukilimą, caro valdžia vietoje liberalių pažūrų Vilniaus generalgubernatorių Vladimiro Nazimovo Vilniaus generalgubernatoriumi paskyrė Michailą Muravjovą ir sustiprino rusų karines pajėgas, kurioms buvo pavesta sutriuškinti sukilėlius. Sukilimą malšino apie 140 tūkst. Rusijos kareivių.

1863 m. vasarą beveik visoje Lietuvoje, išskyrus didelius miestus, kur buvo dislokuoti carinės armijos daliniai, galėjai sutikti sukilėlių. Jie užgrobdavo ginklų sandėlius, žandarų nuovadas, nušalindavo nuo valdžios caro policininkus, kitus carinės valdžios administracijos darbuotojus.

Liepos mėnesį sukilėlių karo vadu buvo paskelbtas Kostas Kalinauskas. Jis rūpinosi, kad į sukilimą įsitrauktų kuo daugiau liaudies žmonių. Buvo pradėti keisti kiti sukilėlių vadai.

1863 m. liepos–lapkričio mėnesiais didžiausi sukilėlių ir carinės Rusijos kariuomenės susirėmimai vyko Vilniaus, Kauno bei Augustavo gubernijose.

1864 m. pradžioje rusai suėmė vieną iš pagrindinių sukilimo vadų Lietuvoje – Kostą Kalinauską. 1864 m. kovo 22 d. jam buvo įvykdyta mirties bausmė.

1864 m. vasarą dar veikė apie 20 sukilėlių būrių.

1863–1864 m. sukilimo metu Lietuvoje įvyko 321 mūšis, kuriame sukilėliai susirėmė su carinės armijos kariuomene.

1863–1864 m. sukilimo vienas iš vadų kunigas
Antanas Mackevičius

Vilniaus karinėje apygardoje sukilimo metais buvo 145 tūkst. carinės Rusijos karių, 60 kazokų šimtinių. Didelė dalis jų kovojo su sukilėliais. Daugelyje susirėmimų vienam menkai ginkluotam sukilėliui vidutiniškai tekdavo kovoti prieš 10 ar net 20 gerai ginkluotų carinės armijos kariškių.

1864 m. rudenį carinės Rusijos kariuomenė numalšino sukilimą.

M. Muravjovo nurodymu, anot jo paties, be žuvusiųjų susirėmimuose, dar buvo nušautas 9 361 sukilimo dalyvis ar sukilimą rėmęs asmuo. Iš jų nužudyti buvo 128 žmonės, 972 išsiųsti į katorgą (sunkiesiems darbams), 1 427 išsiųsti į Sibirą, 345 atiduoti rekrutais, 864 įkalinti, 1 529 ištremti į Rusiją, 4 096 ištremti į Rusiją (jiems suteikta žemės). Kiti šaltiniai nurodo, kad iš viso iš Lietuvos buvo ištremta 21 712 žmonių, tarp jų kunigų iš Žemaitijos – 66.

Pralaimėjus sukilimui, 1864 m. Lietuvoje buvo uždrausta lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis, lotyniškoji abėcėlė pakeista rusiška, lietuvių kalba iš mokyklų, įstaigų buvo gūjama lauk. Skiriant valdininkus, pirmenybę pradėta teikti rusams stačiatikiams. Lietuviams buvo uždrausta užimti bet kokią valstybinę tarnybą. Lietuvos teritorijoje buvo plečiama rusų žemėvalda, apgyvendinami rusų kolonistai, apribota Katalikų bažnyčios veikla.

Po sukilimo caro valdžia padarė kai kurias nuolaidas Lietuvos valstiečiams: buvo pako-reguota 1861 m. žemės reforma, sumažintas privalomosios žemės išpirkos mokestis.